

לוחמים בצבא
דאעש.
התרחבות המדינה
האסלאמית דילגה
על מרחבים שלא
כבשה והגיעה
לזירות מרוחקות

ד"ר סא"ל (מיל') עדו הכט < היסטוריון ומדריך בפו"ם

המדינה ה

צבא המדינה האסלאמית בהיבט המבצעי - שיטות הפעולה
האסטרטגיות, המערכתיות והטקטיות כפי שהן באו ובאות לידי
ביטוי במרחב הפעילות העיקרי שלו - עיראק וסוריה.

אסלאמית

ניתוח צבאי

מבוא

המדינה האסלאמית פרצה לתודעת העולם בקיץ 2014 לאחר שבבשה בסדרה של מהלכים מפתיעים ומהירים חלק ניכר מצפון-מערב עיראק, ממזרח סוריה ומצפון-מערב סוריה ולאחר שכוחותיה החלו לאיים לכאורה גם על בגדאד. מאז שכנה התדהמה וגם הואטו הישגי צבא המדינה האסלאמית; בגזרות מסוימות הוא אף נדחק לאחור. ההתלהבות שעוררו הישגי המדינה האסלאמית בעיראק ובסוריה גרמו לארגונים ג'יהאדיסטיים אחרים - כאלה שהיו עצמאיים וכאלה שראו קודם לכן את עצמם מסונפים לארגון אל-קאעדה - במזרח-התיכון ובאפריקה לחבור אליה ולהישבע לה אמונים, כך שמבחינה רעיונית התרחבות המדינה האסלאמית דילגה על מרחבים שלא כבשה והגיעה לזירות מרוחקות. המאמר הזה בוחן את צבא המדינה האסלאמית בהיבט המבצעי - שיטות הפעולה האסטרטגיות, המערכתיות והטקטיות כפי שהן באו ובאות לידי ביטוי במרחב הפעילות העיקרי שלו - עיראק וסוריה.

כוח צבאי מופעל כדי לשרת מטרות מדיניות. מטרותיה המדיניות של המדינה האסלאמית נגזרות משני מקורות: האידיאולוגיה הדתית שמובילה את אנשיה והצרכים המעשיים של קיום מדינה. בחינת התנהלות המדינה האסלאמית מעלה כי ברוב הסוגיות יש חפיפה בין השניים. בסוגיות שבהן השאיפות האידיאולוגיות והצרכים המעשיים מתנגשים אלה באלה המדיניות הננקטת נוטה לעתים יותר לכיוון האידיאולוגי-דתי (לדוגמה, התגרות בטורקיה באמצעות פיגועים על אף שצירי ייבוא הסחורות, הנשק וכוח-האדם העיקריים של המדינה האסלאמית עוברים דרך טורקיה), ולעתים היא נוטה יותר לכיוון המעשי (לדוגמה, קשרי מסחר עם משטר אסד למרות היותו כופר ואויב).

דרך ניהול המלחמה (האסטרטגיה) של המדינה האסלאמית

נתון יסוד חשוב להבנת האסטרטגיה של המדינה האסלאמית הוא שלנוכח היחס בין הגודל של צבאה ושל כל הצבאות הנלחמים נגדה לבין גודל המרחב לא עומדים לרשותה מספיק כוחות כדי לכסות בו־בזמן את כל החזיתות ואת כל הגזרות. כלומר, ביחס לגודל מרחבי הלחימה נוכחות הכוחות דלילה מאוד, למעט בנקודות נבחרות שבהן המדינה האסלאמית או אחד מאויביה מחליטים לרכז עוצמה על חשבון יתר החזיתות. גם כאשר נוצר ריכוז כזה, המאפיינים של השטח המישורי הפתוח מאפשרים תמיד למצוא מעקפים לכל מערך. לפיכך, הלחימה מתרכזת סביב יעדים נקודתיים מוגדרים, כמו יישובים או נכסים כלכליים מניבים, המרוחקים זה מזה עשרות עד מאות קילומטרים, ובאותה עת אין כלל לחימה ברוב השטח. נתון חשוב נוסף הוא שהיחס בין העוצמה החומרית (כמות הלוחמים, הסוגים והכמויות של אמצעי לחימה) של צבא המדינה

האסלאמית לבין העוצמה החומרית המצטברת של אויביו מוטיב בפער גדול מאוד לטובת אויביו.

מכיוון שהמטרה המדינית העליונה של המדינה האסלאמית היא הרחבת שטחיה, מצב היסוד האסטרטגי המועדף של המדינה האסלאמית הוא מתקפה. מערכות הגנתיות ננקטות על-פי־רוב כמאמץ משני בלבד בעוד הכוח העיקרי מנהל מערכות התקפיות בחזיתות ובגזרות אחרות. עם זאת, במחצית השנייה של 2015, מתקפות־הנגד הבורזמניות של אויבי המדינה האסלאמית בעיראק והכורדים בסוריה דחקו את המדינה האסלאמית למצב של מגננה בלבד בכל חזיתותיה.

במקרים שבהם נכפית עליה מערכה הגנתית בגזרה או בחזית מסוימת מעדיפה המדינה האסלאמית להעתיק כוחות ולצאת להתקפות־נגד מקבילות מפתיעות לעבר נכסים חשובים של אותו אויב בחזית נפרדת, או לפחות בגזרה נפרדת באותה חזית. זאת, כדי לאלץ את האויב להפחית את הלחץ בגזרה שבה הוא תוקף על-מנת שיוכל להפנות את כוחותיו להגן על הנכס שלו המותקף באותה התקפת־נגד פתאומית של המדינה האסלאמית בגזרה האחרת. דוגמה לכך אפשר לראות בהתקפה של צבא המדינה האסלאמית על רמאדי (מאי 2015) בעת שבה צבא עיראק והמיליציות השיעיות היו שקועים בהתקפה על תכרית ובייג'י. דוגמה נוספת היא הפשיטה על קובאני (יולי 2015) בעת שהכוח הכורדי־סורי העיקרי תקף לעבר אל־רקה, עיר הבירה של המדינה האסלאמית.

הכוח הצבאי

אין מידע ודאי בנוגע לגודלו של צבא המדינה האסלאמית, וההערכה היא שהוא מונה כ־30,000 לוחמים (מקורות שונים מציגים מספרים שונים). המספר הזה מייצג את העוצמה הקיימת בכל רגע נתון, ואולם מכיוון שחלק ניכר מכווח־האדם הם מתנדבים זמניים מרחבי העולם המוסלמי, קיימות כנראה תנודות רבות בזמינות כוח־האדם הזה למבצעים. עם זאת, לנוכח החלת שירות חובה על אזרחי/נתיני המדינה האסלאמית, נדרשת הבחנה בין הכוח הזמין ללחימה בכל רגע נתון לבין היכולת לספוג אבדות, שהיא הרבה יותר גדולה. לפיכך, על אף שמספר האבדות גדול על-פי הדיווחים מעת לעת על-ידי גורמים במערב, עדיין אין ראיות לשינוי ניכר בגודל הכולל של הצבא.

עוצמתו העיקרית של הצבא היא חיל רגלים קל ממוצע המסתייע במגוון כלי נשק בינוניים. מספרם של כלי הנשק הכבדים הוא מצומצם, וניודם מחזית לחזית מוגבל. נעשה גם שימוש בכלי טיס לא מאוישים לשם איסוף מודיעין.

לא ברורים מקורות ההצטיידות של המדינה האסלאמית - רוב אמצעי הלחימה שבידיה נלקחו באמצעות ביזה מן המחסנים של צבא עיראק ושל צבא סוריה. במהלך השנים התפרסמו דיווחים על הספקת נשק ואמצעים אחרים על-ידי מדינות חצי-האי ערב הסוניות למורדים הסונים נגד משטר אסד. אמנם באופן רשמי האמצעים האלה לא נועדו להגיע למדינה האסלאמית, אבל לא ניתן לדעת לאילו ידיים הם הועברו לאחר שהגיעו לסוריה (אם הדיווחים נכונים והם אכן הגיעו). בעבר, צבאות שלא יכלו לייצר את האמצעים הדרושים להם

לנוכח החלת שירות חובה על אזרחי/נתיני המדינה האסלאמית, נדרשת הבחנה בין הכוח הזמין ללחימה בכל רגע נתון לבין היכולת לספוג אבדות, שהיא הרבה יותר גדולה

כוחות רגליים של צבא המדינה האסלאמית (דאעש). עוצמתו העיקרית של צבא המדינה האסלאמית היא חיל רגלים קל ממונע המסתייע במגוון כלי נשק בינוניים

למרחבים מסוימים, ובתוכם על היצמדות פחות או יותר לצירי התחבורה הראשיים. עד כה סדר העדיפויות היה: כיבוש האוכלוסייה הערבית-סונית, ולאחר מכן הכורדית-סונית תוך כדי כיבוש נכסים כלכליים מניבים והבטחת חיבור קרקעי בין המדינה האסלאמית לבין תורכיה.

האיזמים הצבאיים

ניתן לחלק באופן גס ברמה האסטרטגית את גבולות המדינה האסלאמית לשבע חזיתות נפרדות - ארבע בסוריה (צפון-מערב סוריה, צפון-מזרח סוריה, מזרח סוריה, ודרום סוריה) ושלוש בעיראק (צפון-מערב עיראק, צפון-מרכז עיראק ומערב עיראק).

רשימת האויבים של המדינה האסלאמית ארוכה, ועם זאת, בכל חזית - למעט שתיים בעיראק (צפון-מרכז עיראק ומערב עיראק) - פועלים אויבים נפרדים, ובחלק מן החזיתות בסוריה (צפון-מערב סוריה ודרום סוריה) פועלים באותה חזית אויבים נפרדים שגם נלחמים אלה באלה. עבור צבא המדינה האסלאמית המשמעות העיקרית של הדבר היא שעקב גודלו המצומצם, ריכוז כוחות למאמץ התקפי או הגנתי בחזית אחת מחייב דילול כוחות ניכר בחזיתות אחרות. כתוצאה מפיצול אויביה והמרחק בין החזיתות עדיין לא התרחש מצב שבו נאלצה המדינה האסלאמית לעמוד מול מתקפה מתואמת מצד כל אויביה בבת אחת. המצב הזה אפשר למדינה האסלאמית להעתיק כוחות מחזית לחזית כדי ליזום מתקפות או כדי לתגבר מגננה לפי רצונה. עם זאת, התאוששותם והתחזקותם של חלק מן הצבאות היריבים במחצית השנייה של 2015 והתקפותיהם בו־בזמן (גם אם לא

ולא יכלו לסמוך על הספקה סדירה של אמצעים ממדינה ידידותית, ניצלו את השוק השחור, אולם סוגי האמצעים שמציע השוק הזה מוגבלים, וכדי להבריח כמויות גדולות של אמצעים נדרשת יכולת שינוע בדרך הים. למדינה האסלאמית אין גישה ישירה לאף חוף ים. הצורך להבריח אמצעים כאלה בדרך היבשה, דרך מדינות שכולן לפחות באופן רשמי, עוינות למדינה האסלאמית, מצמצם את היקף ההספקה שאפשר להבטיח. יתר על כן, על אף שלאחרונה סיפרו מתווכים בשוק השחור לעיתונאים שצבא המדינה האסלאמית רוכש מהם כמויות גדולות של נשק קל ותחמושת, ספק אם המתווכים הללו מסוגלים לספק את כל הכמות הנדרשת של האמצעים האלה. לפיכך, לא ידוע מהו ההיקף של מלאי התחמושת וחלקי החילוף שבידי צבא המדינה האסלאמית. מגבלת היכולת לספק אמצעים היא כנראה החסם החשוב ביותר להגדלת כוח־האדם המשרת בצבא. מגבלת היכולת לתחזק ולתספק את האמצעים היא כנראה החסם החשוב ביותר לקביעת קצב המבצעים ולהספקת סיוע בנשק כבד לכוחות הרגליים כאשר מתברר שאלה אינם מצליחים להתגבר על האויב לבדם. ייתכן שהצורך בהבטחת נתיבי הברחה יבשתיים היא אחת הסיבות למאמצים הגדולים שהשקיעה המדינה האסלאמית כדי לכבוש את רוב שטח סוריה הצמוד לגבול עם תורכיה. אובדן רוב השטח הזה הוא אולי אחד הגורמים לצמצום המהלכים ההתקפיים של צבא המדינה האסלאמית במחצית השנייה של 2015.

היעדים הצבאיים

יעדים צבאיים אמורים להיקבע על־ידי ההנהגה המדינית כדי לשרת את מטרותיה הצבאיות. בחינת התפתחות מסעות הכיבושים של המדינה האסלאמית מלמדת על היצמדות בעיקר

מורדים יריב כזה או אחר השולט במרחב מסוים), מגייסים את התושבים האלה למען המדינה האסלאמית ואוספים מודיעין. לאחר מכן הם יוזמים פיגועים במטרה לערער את הביטחון העצמי של נציגיו האזרחיים והצבאיים של השליט וגם את האמון של הציבור בכך שאותו שליט מסוגל להמשיך לשלוט. הפיגועים הללו כוללים התנקשות במנהיגים ובמפקדים של הגורם השולט; פיגועים אקראיים שנועדו לזרוע בהלה בציבור הרחב; פגיעה בכוחות לוחמים וכן בנכסים המאפשרים משילות ובנכסים כלכליים. הפיגועים עשויים להיות פיגועי ירי ממוקדים או פיגועי תופת באמצעות הנחת מטענים או שימוש במתאבדים הנושאים חגורות נפץ או נוהגים במכוניות תופת או במשאיות תופת.

פעילות הכנה אופיינית כזאת נעשתה במשך כשנה (מקיץ 2013 עד קיץ 2014) באזור העיר מוצול שבצפון עיראק. במשך השנה הזאת בוצעו כ-3,500 התקפות שהיו להן מאפיינים של פיגוע (מטענים מסוגים שונים, מטעני התאבדות אנושיים או בכלי רכב, ירי מרגמות ורקטות, פשיטות של חוליות קטנות על עמדות ומחסומים של צבא עיראק) בתוך העיר ובכל רחבי מחוז נינוה שבו שוכנת העיר.

דוגמה נוספת לפעילות מן הסוג הזה התרחשה במהלך אביב 2015 בחזית דרום סוריה ודמשק: הגדלת היקף הכוחות ומספר הפיגועים שיזמה המדינה האסלאמית בחזית הזאת וסדרה של התקפות לכיבוש מערכת הצירים המחברת את מעברי הגבול לשעבר בין סוריה לבין עיראק באבו כמאל ובטנף דרך תדמור ודרך דמיר לעבר אגן דמשק. המהלך יצר תשתית כבישים המחברים את כוחות המדינה האסלאמית במרחב דמשק ומדרום לה לשטחים הנשלטים על-ידי המדינה האסלאמית במערב עיראק ובצפון-מזרח סוריה, ועל כן מאפשרים העברת הספקה וכוחות לצורך מתקפה במרחב דרום סוריה. הפעילות ההתקפית בחזית הזאת דעכה במחצית השנייה של 2015, כנראה על רקע הלחצים שהופעלו על המדינה האסלאמית בחזיתות אחרות.

השלב השני - שלב ההכנה הטקטית

השלב השני נמשך ימים עד שבועות. הוא כולל הגברה של קצב הפיגועים ותחילת חדירה של קבוצות קטנות של לוחמים של המדינה האסלאמית המבצעים התקפות פגע וברח או פיגועי תופת על מטרות מתוכננות או אקראיות². במקביל הם פועלים לניתוק היעד מגזרות אחרות באותה החזית באמצעות כיבוש טבעת של כפרים, צמתים ומעברים הכרחיים במרחק של כמה עשרות קילומטרים מן היעד עצמו³. לאחר הכיתור מובאים לעתים גם תותחים ומטולי רקטות ארטילריות כדי להפגז את היעדים המתוכננים לשלב השלישי של המתקפה. באותה העת, כדי להסיח את דעת האויב מן היעד האמיתי, הם עורכים פשיטות ופיגועים ביעדים אחרים בעלי ערך אסטרטגי. בדרך הזאת הם גורמים לאויב לפזר את כוחותיו כדי להגן על מגוון

בתיאום זה עם זה - למעט מתן סיוע אווירי אמריקני לצבא ממשלת עיראק ולכורדים העיראקים) מאלצות כעת את המדינה האסלאמית להשקיע יותר ויותר כוחות במערכות הגנתיות על חשבון המערכות ההתקפיות.

מאפייני העוצמה של רוב צבאות האויב המקומיים אינם שונים באופן משמעותי מאלה של צבא המדינה האסלאמית - צבאות של רגלים ממונעים המצוידים בנשק בינוני. החריגים הם הצבאות של ממשלת עיראק ושל ממשלת סוריה המצוידים בהרבה יותר רק"ם וארטילריה וגם במטוסי קרב ובמסוקי קרב - אם כי במספר מצומצם. אויב מסוג שונה לחלוטין הם הצבאות המערביים וצבא רוסיה - אלה מפעילים רק מטוסי קרב ומעט כוחות מיוחדים במבצעים עצמאיים ובסיוע לצבא עיראק ולצבא סוריה. כמו כן מסייעים האמריקנים במידת-מה לכורדים העיראקים.

דפוסי ניהול המערכה של המדינה האסלאמית

כאשר בוחנים את דפוסי ניהול המערכה של המדינה האסלאמית ושל יריביה יש להביא בחשבון את הדלילות היחסית של הכוחות ביחס לממדי זירת המלחמה כולה, ואפילו ביחס לממדים של כל אחת מן החזיתות בנפרד. כמו כן יש להביא בחשבון את תנאי השטח הנוחים לתמרון - מישורים מדבריים נטולי מכשולים קרקעיים משמעותיים. לפיכך, גם אם ירכז את רוב כוחו בחזית מסוימת, אין לאף צבא המשתתף במלחמה הזאת שום יכולת ליצור חזית רציפה, ולכל הערכות מרחבית יש אגפים חשופים והיא ניתנת לעקיפה. יתר על כן, העתקת כוחות מחזית לחזית ומגזרה לגזרה בתוך חזית מסוימת אמנם אפשרית בתוך ימים ספורים, אבל בכל עת שצבא המדינה האסלאמית או אחד מיריביו מרכזים מאמצים בגזרה מסוימת בתוך חזית מסוימת, הם נאלצים לצמצם באופן משמעותי את נוכחותם בגזרה אחרת באותה חזית ובחזיתות האחרות.

מערכות התקפיות

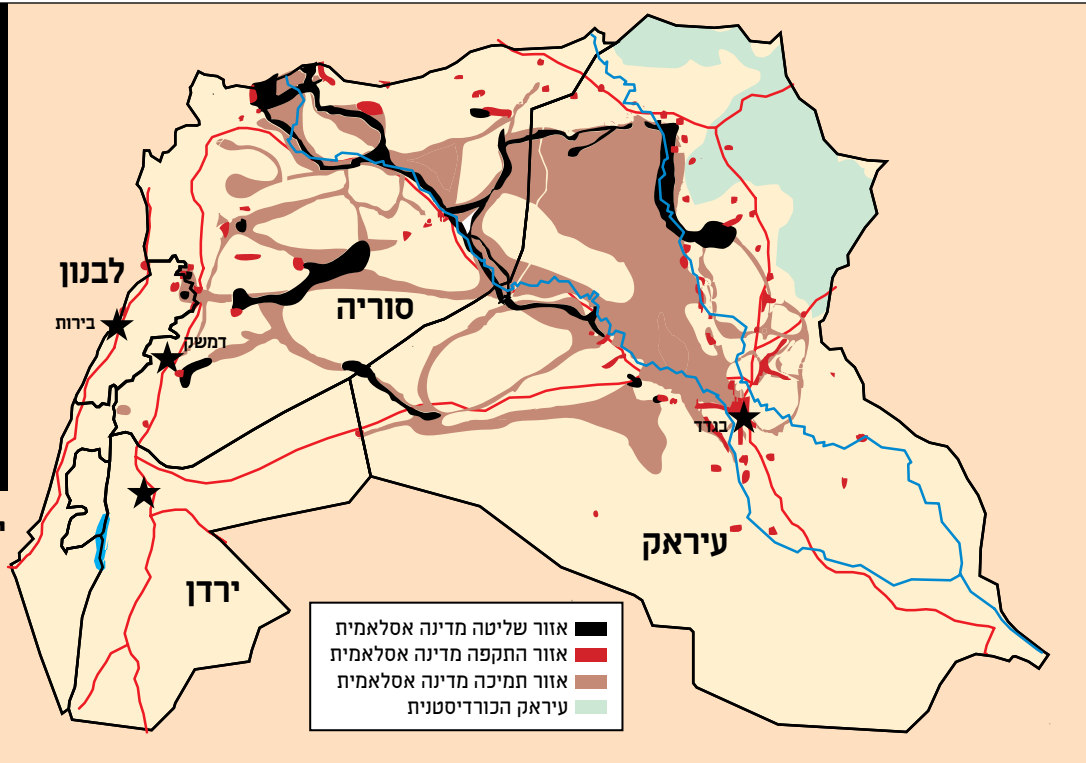
מכיוון שהמשימה המדינית היא כיבוש שטח, אוכלוסייה ונכסים כלכליים, זו המטרה הצבאית שאליה מכוונות המערכות ההתקפיות שמנהל צבא המדינה האסלאמית. כאשר בוחנים את רצף המערכות ההתקפיות שניהל צבא המדינה האסלאמית מאז קיץ 2013 אפשר לראות דפוס פעולה חוזר שבו קיימות התאמות שונות לפי הנסיבות המקומיות ותוך הפקת לקחים.

השלב הראשון - שלב הכנת התשתית המבצעית

השלב הראשון נמשך כמה חודשים - יצירה הדרגתית של נוכחות של נציגים של המדינה האסלאמית באזור שאותו רוצים לכבוש. הנציגים האלה יוצרים קשרים עם תושבים מקומיים החשים התמרמרות כלפי השליטים הקיימים (במרחב הסוני בעיראק מדובר בממשלת עיראק הרשמית הנשלטת על-ידי השיעים, בסוריה מדובר בממשלה הסורית הרשמית או בארגון

המדינה האסלאמית בשיא התפשטותה - ספטמבר 2015

ניתן לחלק באופן גס ברמה האסטרטגית את גבולות המדינה האסלאמית לשבע חזיתות נפרדות - ארבע בסוריה (צפון-מערב סוריה, צפון-מזרח סוריה, מזרח סוריה, ודרום סוריה) ושלוש בעיראק (צפון-מערב עיראק, צפון-מרכז עיראק ומערב עיראק).

■ אזור שליטה מדינה אסלאמית
■ אזור התקפה מדינה אסלאמית
■ אזור תמיכה מדינה אסלאמית
■ עיראק הכורדיסטני

(הכנת התשתיות), ובמשך כמה חודשים עסקו בהטרדת הכוחות העיראקיים במרחב רמאדי ובבניית כוחותיהם. במרס 2015 הם חזרו לשלב השני (ההכנה הטקטית) - השלימו את כיבוש רוב העיירות והכפרים לאורך עמק נהר הפרת, ובהדרגה כיתרו את רמאדי מכל הכיוונים. באפריל 2015 הם החלו לתגבר בהדרגה את כוחותיהם בתוך רמאדי עצמה (נוכחות מצומצמת כבר הייתה שם בשכונות הדרום-מערביות עוד משלהי ההתקפה הקודמת ב־2014) תוך כדי ביצוע כמה פשיטות שמטרתיהן היו פגיעה ברוח הלחימה של הכוחות העיראקיים ואיסוף מודיעין על עוצמתם והיערכותם. בין לבין הם ערכו סדרה של פשיטות על יישובים נוספים, בין היתר הם החדירו מכוניות תופת לתוך בגדאד והתקיפו כוחות עיראקיים שהגנו על בגדאד עצמה. בדרך הזאת הם גרמו לעיראקים להסיט כוחות מרמאדי עצמה לגזרות האחרות. באמצע מאי 2015 הם השלימו את שלב ההכנה הטקטית ועברו להתקפה כוללת - השלב השלישי.

השלב השלישי - שלב ההתקפה הכוללת

בשלב השלישי, שנמשך ימים ספורים בלבד, מרכזים כמה כוחות רגלים ממונעים בכמה שטחי כינוס סביב מרחב היעד - מכמה קילומטרים עד כמה עשרות

יעדים אפשריים במקום לרכזם באזור היעד האמתי של המתקפה הנוכחית.

דוגמה אופיינית לפעילות מן הסוג הזה היא המתקפה לכיבוש עמק הפרת בעיראק, בייחוד כיבוש רמאדי. בסתיו 2014, לאחר שהשלימו כוחות המדינה האסלאמית את כיבוש מחוז נינווה והעיר מוצול הם התקדמו דרומה לעבר בגדאד דרך הערים בייג'י ותכרית. סמוך לתכרית הם נבלמו ונאלצו לעבור שם למגננה מול התקפת-נגד של צבא עיראק והארגונים השיעיים שסייעו לו. כעבור זמן קצר, בעוד חלק מסוים מכוחותיהם מנהלים קרב הגנה בתכרית, פנו כוחות המדינה האסלאמית בכיוון דרום-מערב, וחצו את המדבר הפתוח כשהם עוקפים את ריכוזי הכוחות של ממשלת עיראק שנלחמו לכבוש מחדש את תכרית ואת בייג'י. כוחות המדינה האסלאמית הגיחו מן המדבר בכמה גזרות במקביל, כבשו כמה מאחזים לאורך עמק נהר הפרת ממערב לרמאדי וכן כמה מאחזים בהמשך העמק, ממזרח לרמאדי, בינה לבין בגדאד. מיד לאחר מכן הם ניסו לעבור לשלב השלישי (ראו להלן) של המערכה ולכבוש את רמאדי עצמה (אותה תקפו ב־בזמן משלושה כיוונים), אבל ההתקפה הזאת נכשלה בשל ההתנגדות החזקה, והם נהדפו גם מכמה מן העיירות והכפרים שסביב העיר. בעקבות הכישלון הם חזרו לשלב הראשון

בחינת המערכות ההגנתיות שניהל צבא המדינה האסלאמית עד סתיו 2015 מצביעה על כמה דפוסי פעולה לפי סדר עדיפויות יורד. ככלל, גם המערכות ההגנתיות מנוהלות באופן התקפי מאוד אם כי במחצית השנייה של 2015 הייתה ירידה במידת ההתקפיות

- כינוס מוסתר של כוחות בכמה ריכוזים נפרדים מרוחקים מסביב ליעד, ולאחר מכן התנפלות מהירה מתלכדת לתוך מרחב היעד מכמה כיוונים בבת אחת כדי לשבור את רוח הלחימה של האויב ולגרום לנסיגתו בלחימה מזערית. אם האויב לא נשבר מתמרונים הפתע, עוברים להתקפה סדורה או שמוותרים בינתיים על היעד ועוברים לתקוף בחזית/ בגזרה מרוחקת אחרת שמוערכת כמטרה קלה יותר.

המערכות ההגנתיות

בחירת המערכות ההגנתיות שניהל צבא המדינה האסלאמית עד סתיו 2015 מצביעה על כמה דפוסי פעולה לפי סדר עדיפויות יורד. ככלל, גם המערכות ההגנתיות מנוהלות באופן התקפי מאוד אם כי במחצית השנייה של 2015 הייתה ירידה במידת ההתקפיות.

העדיפות הראשונה – התקפת-נגד מקבילה בחזית או בגזרה אחרת

נראה שהעדיפות הראשונה היא לצמצם ככל האפשר את מספר הלוחמים המשתתפים בקרבות הגנה של ממש מול האויב התוקף. במקום זאת, מרכזים את מרב הכוחות בחזית אחרת או בגזרה אחרת באותה חזית מול יעד המוערך כחשוב לאויב המסוים ומנהלים שם מערכה התקפית. השאיפה היא לגרום לאויב לדלל את כוחותיו התוקפים את היעד שעליו מגנים כוחות המדינה האסלאמית כדי להפנות אותם להצלת היעד המותקף בעת על-ידי כוחות המדינה האסלאמית. דוגמה

► קילומטרים ממנו, ומסתערים לתוכו בבת אחת מכל הכיוונים. אם ההתנפלות הזאת נכשלת יש שתי תגובות אפשריות: מעבר לניהול קרבות התקפה סדורים או ויתור על היעד והעתקת הכוחות לזירה חלופית הנמצאת במרחק של עשרות עד מאות קילומטרים מן היעד הזה, כדי לתקוף שם.

דוגמאות אופייניות למעבר לשלב השלישי הן שתי התקפות על רמאדי – זו שנכשלה בסתיו 2014, ובעקבותיה העתיקו כוחות הלחימה בחזית אחרת, וזו שהצליחה במאי 2015. ההתקפה באוקטובר 2014 החלה בסדרת פיגועים בבגדאד וביישובים אחרים ברחבי מרכז עיראק ובהסתערות של טור רגלים ממונעים על העיירה אמירית אל-פלוג'ה, הנמצאת במרחק של כ-100 ק"מ דרומית-מזרחית לרמאדי. באותה העת הסתערו לתוך רמאדי שני טורים של רגלים ממונעים – אחד מדרום ואחד מצפון. לאחר שנהדפה ההתקפה הזאת חזרו לשלב ההכנה הטקטית, התארגנו מחדש ותקפו שוב בדצמבר 2014 באמצעות שלושה כוחות נפרדים – אחד מדרום, אחד מצפון-מזרח ואחד מצפון-מערב. לאחר שנכשלה גם ההתקפה הזאת (למעט כיבוש חלקי של דרום רמאדי) הם נסוגו והעתיקו את רוב הכוחות לחזיתות אחרות.

ההתקפה שהצליחה החלה ב-12 במאי בפיגוע שכלל כמה מכוניות תופת בלב בגדאד. ב-15 במאי הונחתה ההתקפה הסופית. כדי להסיח את תשומת הלב של הפיקוד הבכיר העיראקי הם תקפו באותו היום את העיירה ג'ובה, הנמצאת במרחק של כ-100 ק"מ מערבית לרמאדי, ובאותה העת תקפו גם כמה יעדים צבאיים צפונית-מערבית לבגדאד במרחק של כ-90 ק"מ צפונית לרמאדי. כאמור, ההתקפות האלה היוו מאמץ משני והסחה מן המאמץ העיקרי – התקפה כוללת ברמאדי עצמה, שהכוח העיקרי שלה יצא מתוך השכונות הדרום-מערביות, אבל לוותה בהתקפות נוספות (מאמצים משניים) מכמה כיוונים על הפאה הצפונית של העיר. ההתקפה העיקרית חדרה ללב העיר בגזרה צרה ופיצלה את הכוחות העיראקיים, ואז תקפה אותם והניסה אותם. כיבוש העיר וטיהורה נמשכו כשלוש יממות – עד 17 במאי.

ליסיום, הרעיונות המרכזיים של דפוס המערכה ההתקפית הם:

- ערעור מבפנים של יציבות מוסדות השלטון וכוחות צבא האויב באמצעות קשירת בריתות עם אוכלוסיית היעד.
- פגיעה בשירותים הניתנים לציבור ובשרשרת הניהול/ הפיקוד של הממשל האזרחי ושל צבא האויב על-ידי התנקשויות בפיקודי ממשלה ובמפקדים.
- פגיעה בביטחון העצמי של לוחמי האויב על-ידי סדרה ממושכת של פיגועים עוצמתיים (חלק ממכוניות התופת הן משאיות הנושאות 5-10 טונות של חומרי נפץ).
- כיתור מרחוק של העיר או של מתקני התשתית הכלכלית (סכרים, שדות נפט), שהם יעד המתקפה, על-ידי כיבוש טבעת של מאחזים בטווח של עד כמה עשרות קילומטרים מן היעד בנקודות שינתקו את מערכת הצירים המקשרת אותו אל שאר המדינה.
- הטעיית האויב על-ידי סדרה של התקפות מכמה סוגים – פיגוע, פשיטה או כיבוש בגזרות מרוחקות – כאלה שזוהו כנקודות תורפה או כאלה הנתפסות כחשובות יותר, כדי לגרום לו להעביר לשם כוחות.

צבא המדינה האסלאמית רכוב
בהיות צבא המדינה האסלאמית מורכב בעיקר מחיילים רגליים ממונעים, המסתייעים בנשק בינוני בלבד, ורק באופן חריג בנשק כבד, היתרון העיקרי של כוחות המדינה האסלאמית הוא ניידותם המערכתית והאסטרטגית

האסלאמית כ־25 כפרים סביב העיירה תל תאמר. פיתוח מוצלח של ההתקפה הזאת היה מנתק מן העורף את אחת הזרועות של הכוחות הכורדיים התוקפים, אולם, בסופו של דבר נבלמה ההתקפה של המדינה האסלאמית.

דוגמה נוספת של השיטה הזאת הייתה באותה חזית ביוני 2015: בעוד הכורדים ממשיכים להתקרב באטיות לעבר אל־רקה ניצל צבא המדינה האסלאמית את אי היכולת של הכורדים ליצור חזית רציפה, והחדיר כוח של כמעט 100 לוחמים ושלוש מכוניות תופת לעומק של עשרות קילומטרים בשטח שבשליטת הכורדים הסורים כדי לתקוף בלב העיירה קובאני.

כ־250 כורדים נהרגו ויותר מ־300 נפצעו לפני שכותר והושמד הכוח של המדינה האסלאמית.

מטרת הפעולה הזאת הייתה לגרום לכורדים להפסיק את התקדמותם לתוך השטח של המדינה האסלאמית ולהסיט כוחות להגנת קובאני ויישובים אחרים החשופים להתקפות דומות.

העדיפות השלישית - קרב הגנה קבועה

העדיפות השלישית היא ניהול קרבות הגנה קבועה, בעיקר בתוך הערים והעיירות שבמרחב הלחימה. השיטה הזאת קיימת גם במסגרת יישום העדיפויות הקודמות, אולם שם היא מאמץ משני. כאשר אין אפשרות לבצע פעולות מהסוגים של שתי העדיפויות הקודמות, או כאשר על אף שבוצעו האויב אינו מפסיק את התקפתו, ההגנה הקבועה על היעד הופכת למאמץ העיקרי. למעשה, בעת יישום השיטה הזאת המערכה ההגנתית מתמצית בלחימה טקטית - הקרב הישיר על היעד עצמו. ◀

לשיטה הזאת היא התקפת־הפתע של צבא המדינה האסלאמית בגזרת רמאדי בסתיו 2014 בתגובה להישגים של מתקפת־הנגד של צבא עיראק בצפון־מרכז עיראק (תכרית ובייג'י).

העדיפות השנייה - התקפת־נגד מקבילה על העורף התחזוקתי/האזרחי של הכוח התוקף

העדיפות השנייה דומה לשיטת הפעולה בעדיפות הראשונה - מושם בה דגש על צמצום מספר הלוחמים המגנים על התקפת־נגד מקבילה בגזרה אחרת כאמצעי ההגנה העיקרי, אבל היא טקטית יותר - כוחות המדינה האסלאמית מנצלים את המרחבים הפתוחים והלא מוגנים שסביב כל גזרת הלחימה כדי לפשוט לעבר העורף הרחוק של כוח האויב התוקף על־מנת לערער את הביטחון העצמי שלו ולקטוע את שרשרת ההספקה שלו.

דוגמה לשיטת הפעולה הזאת היא המערכה ההגנתית על הציר מקובאני לעבר אל־רקה, שהחלה בפברואר 2015 ודעכה במהלך באוגוסט 2015. לאחר שבינואר 2015 נאלצה המדינה האסלאמית לוותר על כיבוש העיירה הכורדית־סורית קובאני, פתחו הכורדים הסורים במתקפת־נגד המכוונת ליצירת שליטה רצופה שלהם לאורך השטח של צפון־מזרח סוריה והגבול עם טורקיה, ובהמשך גם להתקדמות דרומה ולכיבוש שטחים מידי המדינה האסלאמית בביוון בירתה אל־רקה שבמרכז מזרח סוריה. בתגובה לסדרת ההתקפות של הכורדים ובמקביל אליהן, הנחיתה המדינה האסלאמית התקפות בגזרות אחרות של אותה חזית. כן, למשל, בשלהי פברואר כבשו כוחות המדינה

סיכום תפיסת ניהול המערכה של צבא המדינה האסלאמית

בהיותם צבא של רגלים ממונעים, המסתייעים בנשק בינוני בלבד, ורק באופן חריג בנשק כבד, היתרון העיקרי של כוחות המדינה האסלאמית הוא ניידותם המערכתית (היכולת להסיט כוחות מגזרה לגזרה באותה חזית) וניידותם האסטרטגית (היכולת להסיט כוחות מחזית לחזית), והם מנסים לנצל את העדיפות הזאת ככל הניתן. ככלל הם מעדיפים לנהל קרבות שקל לנצח בהם, כלומר, כהמלצת המצביא הסיני בן העת העתיקה סון טסו, לתקוף במקום שהאויב אינו מגן. רוב הישגיהם המערכתיים, ההתקפיים וההגנתיים כאחד, הושגו על-ידי ערעור רוח הלחימה של האויב על-ידי הטרדתו במשך זמן רב בעורפו ולאחר מכן ביצוע תמרונים מפתיעים ומהירים שגרמו למנוסתו כשלתע הופיעו סביבו טורים של טנדרים חמושים הנושאים מאות לוחמים. רק בחלק קטן מן המקרים שבהם האויב גילה התנגדות נחושה התעקשו לנהל התקפה סדורה ולכבוש את היעד גם במחיר אבדות כבדות (דוגמה להתעקשות כזאת שנכשלה היא הקרב בעיר הכורדית-סורית קובאני).

ההצטרפות ללחימה של הכוחות האוויריים של ברית המדינות המערביות והערביות פגעה בשיטה הזאת מכיוון שהיא איימה על ריכוז הכוחות ותנועתם הגלויה לעין שהיו אחד המרכיבים החשובים ביצירת ההלם הנפשי שגרם לבריחת כוחות אויב רבים בחודשים הראשונים להתפרצות המדינה האסלאמית. באותה עת, עוצמת היכולת האווירית הזאת הקשתה על ניהול קרבות הגנה ניחים משום שאלה מאפשרים לרכז נגד כוחות המדינה האסלאמית עוצמת אש ניכרת - כפי שקרה כאשר נכבשו חזרה מידיהם תכרית ובייג'י, ובמידת-מה בקרבות לכיבוש חזרה של רמאדי.

מכיוון שהם מתקשים לנהל קרבות הגנה מכל סוג שהוא, מעדיפים כוחות המדינה האסלאמית לנסות להגן על-ידי התקפות-נגד מקבילות בגזרות חלופיות, שבאמצעותן הם שואפים לגרום לאויב לעצור את התקפותיו בגזרה מסוימת ולהסיט כוחות אל מול האיום החדש שהם יצרו. עם זאת, במערכות ההגנה שניהלה המדינה האסלאמית במהלך סתיו 2015 נעלם כמעט לחלוטין דפוס הפעולה הזה, ובמקום זאת הסתפקו בהגנה מקומית בלבד. ייתכן שזו עדות להחמרה במצבה האסטרטגי של המדינה האסלאמית שחלה כתוצאה מהתעצמות אויביה ומאי יכולתה לרכז די כוחות לפעילות התקפית.

דפוסי ניהול הקרב (טקטיקה) של המדינה האסלאמית

המידע על תורת הקרב של המדינה האסלאמית מצומצם, ועיקרו מופק מניתוח תיאורי קרבות שהופיעו בעיתונות מפי עדי ראייה או סרטי תדמית שפרסמה המדינה האסלאמית באינטרנט. לפיכך, יש להתייחס לדברים שלהלן כזיהור ו להביא בחשבון שהמידע אינו מלא.

ראשית, יש לציין שבניגוד למומנות האסטרטגית ולמומנות המערכתית, כוחות המדינה האסלאמית מפגינים בדרך-כלל חולשה בלחימה הטקטית. הם מתקשים מאוד לנהל התקפות סדורות על יעדים ערוכים (במקרים שבהם האויב מחוסן נפשית ונחוש להילחם) או להגן מפני התקפות סדורות של האויב. הסיבות לחולשה הזאת הן:

- מחסור באמצעי לחימה כבדים שבעטיו עוצמת האש נמוכה יחסית.
- היעדר מיומנות בהפעלת כוחות בסדר-גודל של עוצבות. על אף שיש להם מסגרות ארגוניות בסדר-גודל של חטיבות עדיין לא הובחן ניהול קרב חטיבתי (להבדיל ממה קרבות גדודיים או פלוגתיים מקבילים). בקרב על קובאני הם ריכזו כוחות בסדר-גודל שווה ערך לאוגדת רגלים, אבל ניהול הקרב לא העיד על הפעלת הכוחות באופן מרוכז אוגדתי או חטיבתי.
- מיומנות בינונית בהפעלת כוחות קטנים וברובאות אישית. היעדר אמצעים להתגונן מפני תקיפות אוויר מאלץ אותם לפעול באופן עוד יותר מפוזר ומבוזר, והדבר מקשה עליהם עוד יותר לנהל לחימה יחידתית או עוצבתית.

על החולשה החומרית והמקצועית מפיצים כוחות המדינה האסלאמית בעוז רוח, בנכונות להקרבה ובניסיון להפתיע את האויב על-ידי ייזום קרבות במקומות שבהם האויב חלש או נעדר רוח לחימה.

רוב הקרבות מתנהלים בשטחים בנויים - מכפרים ועד ערים גדולות ובמתקני תשתית אזרחיים או צבאיים, אולם נצפו גם קרבות בשטחים פתוחים.

קרבות התקפה

רוב ההתקפות שנצפו התנהלו על-ידי כוחות בסדר-גודל של פלוגה עד גדוד, אולם לכיבוש ערים גדולות כמו רמאדי או קובאני רוכזו כוחות גדולים יותר. התקפה אופיינית כללה על-פירוב הסתערות מהירה מכמה כיוונים בו-זמנית. הכוח התוקף פוצל ונערך בשטחי כינוס בטבעת כיתור במרחק של כמה קילומטרים עד כמה עשרות קילומטרים מן היעד. ההתקפה התחילה בתנועה מהירה של הכוחות בטורים של טנדרים שנשאו עליהם מקלעים כבדים, מרגמות ורובאים. בהיכנסם לטווח ראייה מן היעד עצרו הרכבים. רכבי המקלעים יישרו קו בעמדות והתחילו לירות לעבר היעד. הרגמים הורידו את המרגמות לקרקע והפגיזו את היעד.

בהתקפה על יעד מבוצר או יישוב שבו ציפו להתנגדות של ממש נסעו בראש הכוחות המסתערים רכב תופת או כמה רכבי תופת (תלוי בהיקף ההגנה על היעד) - מגודל של מכונית משפחתית ועד משאיות שנשאו מטען של 10 טונות חומר נפץ. רכב התופת הראשון נועד לפרוץ את המכשול החיצוני של היעד. הרכב השני הסתער כמה דקות לאחר התפוצצות הרכב הראשון - הוא נועד להשלים את הפריצה ולפגוע בלוחמי האויב שהחזיקו בעמדות

רוב ההתקפות שנצפו התנהלו על-ידי כוחות בסדר-גודל של פלוגה עד גדוד, אולם לכיבוש ערים גדולות כמו רמאדי או קובאני רוכזו כוחות גדולים יותר. התקפה אופיינית כללה על-פירוב הסתערות מהירה מכמה כיוונים בו-זמנית

כדי לחימה ועל-ידי כך משכו פנימה לוחמים שיעים. המטענים באצטדיון פוצצו בשלט רחוק, ואז חזרו לוחמי המדינה האסלאמית להשתלט על חורבות האצטדיון והאזור הסמוך לו. בסוף ינואר 2016 הכריז צבא עיראק שהשלים את כיבושה מחדש של רמאדי אך בפועל נמשכה הלחימה מול מארבים, מטענים ומתקפות מתאבדים כמה שבועות נוספים.

סיכום

המדינה האסלאמית לא רק הכריזה על מעבר מארגון לא מדינתי למדינה אלא גם ביצעה בפועל את המעבר. הארגון נלחם כדי לכבוש ולהגן על השטח ועל האוכלוסייה שהוא טוען לשלוט עליהם. צבא המדינה האסלאמית מונה כמה רבבות של לוחמים רגליים המצוידים בנשק קל, בנשק בינוני ובמעט נשק כבד. הלוחמים מאורגנים במפקדות מרחביות, האחראיות כל אחת לגזרה מוגדרת וליחידות תמרון המועברות בין המפקדות הללו בהתאם לצרכים המבצעיים.

על אף שאסור לזלזל בכישורי הלחימה שלהם, מיומנותם בהפעלת עוצבות של ממש מצומצמת, וכך גם מיומנותם הטכנו-טקטית. עוצמתם העיקרית היא בדגש שהם שמים על הפתעה ועל נכונות ההקרבה. הכוחות הלוחמים מפעילים מגוון שיטות לחימה סדורות ולא סדורות בהתאם לנסיבות

וליחסי הכוחות ביניהם לבין אויביהם. שיטות הלחימה משולבות בתוכניות מערכה מסודרות הכוללות חתרנות והתקפות לא סדורות המשמשות להכנת השטח להתקפה סדורה שמטרתה כיבוש. שטח שנכבש מוחזק בעקשנות מול התקפות-הנגד של האויב - אם כי ההעדפה היא להביס את התקפות-הנגד האלה לא בהגנה ישירה אלא בהנחת התקפות-נגד מקבילות בגזרה אחרת כך שהאויב נאלץ לדלל את כוחותיו התוקפים כדי להציל את היעד החדש שמוקף.

במחצית השנייה של 2015 התקשה הצבא המדינה האסלאמית לכבוש יעדים חדשים או להחזיק בשטחים שכבש בעבר. הגורמים לכך הם כנראה: מספר הלוחמים המצומצם של צבא המדינה האסלאמית ביחס לכמה חזיתות המלחמה ולממדיהן וביחס לגודל הכוחות המצטברים של אויבו.

אמנם רוב האויבים מסוכסכים אלה עם אלה, ולכן מבצעים ההתקפיים אינם מתואמים, אולם, גם ללא תיאום, עקב התרחשותם בסמיכות זמנים הם מקשים על המדינה האסלאמית לרכז מאמץ בכל פעם מול אויב אחר - כל ריכוז מול אויב אחד בחזית מסוימת חושף חזית אחרת לאויב אחר. לכן נוספת השפעתם של הכוחות האוויריים של ברית המדינות המערביות ושל רוסיה המסייעים במישרין ובעקיפין לחלק מאויבי המדינה האסלאמית⁵, בכך הם מעצימים את התקפותיהם על מערכי המדינה האסלאמית ומקשים עוד יותר עליה להניע את כוחותיה ולרכז אותם באופן שבו פעלה בעבר. הקשיים המבצעיים הללו הם כנראה הסיבה העיקרית לכך שבמהלך קרבות ההגנה האחרונים לא נערכו התקפות-נגד מקבילות בגזרות אחרות שאפיינו את שיטת ההגנה עד קיץ 2015.

ההגנה החיצונית. הרכב השלישי הסתער כמה דקות לאחר התפוצצות הרכב השני והתפוצץ בתוך היעד, זאת כדי להוסיף לקטל הכללי של לוחמי האויב ולהמם את השורדים. כמה דקות לאחר התפוצצות רכב התופת האחרון הסתערו הרגלים בחיפוי אש המקלעים והמרגמות. ההסתערות הייתה רכובה או רגלית בהתאם לנסיבות.

הסתערות רכובה התנהלה על-פירוב בטור על נתיב התנועה הטוב ביותר דרך הפרצה שיצרו רכבי התופת במערך ההגנה. אם נותרה התנגדות, היא טופלה בלחימה רגלית.

על-פירוב בחרו בהסתערות רגלית כשהניחו שהאויב נחוש להילחם - הרגלים פרקו מן הטנדרים בשטח מת מבחינת היעד.

הם השתדלו להתקדם לעבר היעד בנתיב נסתר קרוב ככל האפשר, ואז הסתערו בריצה. ברוב המקרים ההסתערות התנהלה בטור אחד ארוך או בכמה טורים מקבילים מרוחקים זה מזה, זאת תוך הקפדה על מרווחים גדולים בין כל לוחם בטור לבין הלוחם הבא אחריו. ההסתערות כוונה לעבור דרך הפרצה שיצרו רכבי התופת ואז לחדור לעומק היעד בגזרה צרה, ומשם להתפשט ולטוהר את עמדות האויב מעורפן.

קרבות הגנה

יהיה אשר יהיה גודלו של היישוב המוחזק על-ידי כוחות המדינה האסלאמית

מכפר עד עיר - הוא מוחזק כמצודה עצמאית היקפית. נתיבי הכניסה ליישוב ממוקשים במוקשים רגילים ובמטענים המופעלים מרחוק. נבנות עמדות לחימה מבוצרות בבתיים בטבעת החיצונית של היישוב וגם בתוכו עד למרכזו. בנוסף נחפרים מקלטות תת-קרקעיים האמורים להיות עמידים בפני הפגזות והפצצות וכן מנהרות כדי לאפשר תנועה בין אזורים שונים בלי להיחשף לתצפית מעל הקרקע או מן השמים. בעיקרון, ההגנה מתבצעת על-פי שיטת ההגנה הקבועה - מאמץ עיקש לבלום חזירת כוחות האויב באמצעות ירי מעמדות הלחימה המבוצרות והתקפות-נגד לכיבוש מחדש של בתים שנפלו בידי האויב. בהתקפות-הנגד נעשה שימוש נרחב במתאבדים רגליים וממונעים.

דוגמה לשיטה הזאת היא סדרת קרבות ההגנה שניהלו כוחות המדינה האסלאמית ברמאדי מאז שכבשו אותה במאי 2015. לאחר הכיבוש ביצרו את העיר מן הפאתים פנימה. הם חפרו מנהרות רבות למסתור ולתנועה, הניחו שדות מוקשים בנתיבי הכניסה לעיר, הקימו זירות מטענים ומלכוד בניינים בתוך העיר. ההתקפה של צבא עיראק והארגונים השיעיים כוונה בתחילה לכיבוש הכפרים שסביב העיר כדי לכתרה ולתקוף אותה מכמה כיוונים בבת אחת. כמה מאות לוחמים של המדינה האסלאמית ניהלו קרב הגנה קבועה בתוך הכפרים הללו, וכשנאלצו לסגת מהם עברו לנהל קרב הגנה קבועה בתוך העיר עצמה. תוך כדי קרבות ההגנה הונחתו מעת לעת התקפות-נגד הן באמצעות כוחות רגליים והן באמצעות מכוניות תופת ומתאבדים. לפחות במקרה אחד נקטו לוחמי המדינה האסלאמית הגנה ניידת מקומית: לאחר שמילאו את אצטדיון הספורט של רמאדי במטעני נפץ הם נסוגו ממנו תוך

